

KS. WOJCIECH DANIELSKI

AGENDY I KANCJONAŁY KATEDRY KRAKOWSKIEJ NA WAWELU

Studia nad rękopisami liturgicznymi w zbiorach polskich, zainicjowane przez W. Abrahama¹ i ks. J. Fijałka², podjęte w okresie przedwojennym jedynie przez ks. Z. Obertyńskiego, dotyczyły poszczególnych kodeksów liturgii pontyfikalnej³. Kontynuuje się je w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim od 1950 r. pod kierunkiem ks. M. Rechowicza, od 1958 r. także ks. W. Schenka — jednak już jako badania nad specyfiką przedtrydenckiej liturgii w Polsce, przede wszystkim kultów świętych patronów⁴. Dostęp do szerokiej podstawy źródłowej otworzył wstępny ogólnopolski inwentarz 360 rękopisów sporządzony przez ks. J. Wojtkowskiego⁵, katalogi wrocławskie ks. W. Schenka⁶ i bpa W. Urbana⁷ oraz

¹ *Pontificale biskupów krakowskich z XII w.* Kraków 1927. Wcześniej we Wrocławiu rękopisami liturgicznymi zajmowali się — pontyfikałem i agendą — A. Schönfelder (1910) i A. Franz (1912).

² *Księgi liturgiczne oraz święta i święci katedry krakowskiej z początku w. XII.* NPS 1:1928 s. 350-364.

³ *Pontificale lwowskie z XIV w. w wiedeńskiej Nationalbibliothek.* KH 43:1929 s. 457-474; tenże. *Pontificale halickie zwane Pontyfikałem Boryszewskiego.* „Nasza Myśl Teologiczna” 1:1930 s. 217-246; zwł. pełna edycja zabytku: *Pontificale arcybiskupa lwowskiego Jana Rzeszowskiego w Bibliotece Kapitulnej w Gnieźnie.* Lwów 1930. Po wojnie, powróciwszy do pontyfikałów, opublikował: *Pontyfikaty krakowskie XV wieku. Quaestiones selectae.* PK 4:1961 s. 335-414, a w latach 1967-1969 jeszcze 5 artykułów związanych z pontyfikałem biskupów krakowskich z XII w., rps BJ 2057. Tuż przed śmiercią (12 V 1978) doczekał ukazania się drukiem jego edycji (*Pontyfikał krakowski z XI wieku.* Lublin 1977).

⁴ Początek dały studia: J. Wojtkowski. *Wiara w Niepokalane Poczęcie NMP w Polsce w świetle średniowiecznych zabytków liturgicznych. Studium historyczno-dogmatyczne.* Lublin 1958; W. Schenk. *Kult liturgiczny św. Stanisława Biskupa na Śląsku w świetle średniowiecznych rękopisów liturgicznych.* Lublin 1959. Dalsze prace ukazały się w fragmentach jako specjalny zeszyt RTK (14:1967 z. 4), a następnie jako: *Studia z dziejów liturgii w Polsce.* Red. M. Rechowicz, W. Schenk. T. 1-2. Lublin 1973-76. Pełny wykaz prac z lat 1953-1975 — tamże t. 2 s. 623-630.

⁵ Wojtkowski, jw. s. 5-12, oraz nie publikowany rozdział wstępny, wymieniający 360 rękopisów w wyniku kwerendy z lat 1950-1952 (mps BKUL).

⁶ Jw. s. 121-127; tenże. *Rękopisy liturgiczne dawnej Biblioteki Miejskiej we Wrocławiu.* RTK 6:1959 z. 3 s. 77-98; tenże. *Rękopisy liturgiczne od XIII do*

systematyzacja 130 ksiąg liturgii diecezjalnej przez ks. W. Danielskiego⁸. Dzięki temu prace „lubelskiej szkoły historii liturgii” w latach sześćdziesiątych korzystały z dużej części zasobu przedtrydenckich ksiąg rękopiśmiennych w zbiorach polskich, mianowicie 192 na znanych już ok. 450, oraz z niemal wszystkich edycji ksiąg drukowanych dla diecezji polskich⁹. Prowadzona jednak w dalszym ciągu inwentaryzacja¹⁰, zasadniczo zakończona w 1971 r., pozwoliła podać pierwsze zestawienie 839 znanych kodeksów według ich rodzajów, przynależności i wieku¹¹. Kolejne hasła *Encyklopedii Katolickiej* ujawniają pełny zestaw zabytków polskich agend¹², antyfonarzy¹³, benedykcyjonałów¹⁴ i brewiarzy¹⁵, a pod względem przynależności — ksiąg augustiańskich, benedyktyńskich, cysterskich i dominikańskich¹⁶. Ustalenia przynależności i wieku ksiąg, niekiedy także i ich tytułu — dokonano w niektórych wypadkach pro-

XV w. w *Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu*. ABMK 2:1961 z. 1/2 s. 185-205; 6:1963 s. 185-204.

⁷ *Rękopisy liturgiczne Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu*. ABMK 6:1963 s. 191-209.

⁸ *Przedtrydenckie księgi liturgiczne diecezji polskich jako źródła do dziejów kultu św. Wojciecha. Studium źródłoznawczo-liturgiczne*. Lublin 1960 (mps BKUL); tenże. *Kult św. Wojciecha na ziemiach polskich w świetle przedtrydenckich ksiąg liturgicznych*. Lublin 1967 (mps BKUL) s. 417-429.

⁹ *Studia z dziejów liturgii w Polsce* t. 1 s. 9-16; t. 2 s. 15-19: Źródła rękopiśmienne. Zestawił J. Kopeć.

¹⁰ Podjęta w 1957 r. w Warszawie inwentaryzacja ksiąg z zapisem muzycznym z inicjatywy ks. H. Feichta i K. Biegańskiego, została przerwana. Por. *Sprawozdanie z prac inwentaryzacyjnych przeprowadzonych w 1957-1958 r.* „Prace Naukowe Instytutu Muzykologii Uniwersytetu Warszawskiego” 1:1961 s. 119-181; studia tego ośrodka opublikowane w „*Musica Medii Aevi*” (1:1965) wykorzystują w sumie 179 rękopiśmiennych i 19 drukowanych ksiąg liturgicznych. Poznański kontynuator badań hymnologicznych ks. B. Gładysza — H. Kowalewicz korzystał ze 180 rękopisów i 23 wydań ksiąg związanych z liturgią mszalną. Por. *Cantica medii aevi polono-latina*. T. 1: *Sequentiae*. Ed. H. Kowalewicz. Varsaviae 1964.

¹¹ M. Rechowicz, W. Danielski. *Manuscrits liturgiques en Pologne avant le Concile de Trente. Essai d'interpretation chronologique et géographique*. W: *Miscellanea historiae ecclesiasticae. Colloque de Varsovie 27-29 Oct. 1971*. Louvain 1974 s. 297-304. Niektóre cyfry już wymagają korektury. Najstarsze kodeksy zestawili W. Schenk (*Źródła do badań dziejów liturgii rzymskiej w Polsce*. W: *Pastori et Magistro. Praca zbiorowa*. Lublin 1966 s. 123-133; tenże. *Z dziejów liturgii w Polsce*. W: *Księga tysiąclecia katolicyzmu w Polsce*. T. 1. Lublin 1969 s. 142-149).

¹² W. Urban. *Agendy katolickie polskie*. EK I kol. 172-174 (uwaga przyp. 18).

¹³ W. Danielski. *Antyfonarze polskie*. EK I kol. 712-714.

¹⁴ Tenże. *Benedykcyjonał*. EK II kol. 217-218.

¹⁵ Tenże. *Brewiarz*. EK II kol. 1064-1071.

¹⁶ J. Kowalczyk. *Augustianie-eremici*. III. W Polsce. EK I kol. 1078; J. Kowalczyk, P. Szczaniecki. *Benedyktyni*. II. W Polsce. EK II kol. 237-242; W. Danielski. *Cystersi*. IV. Ryt. 2. Źródła. EK III (w druku); tenże. *Dominikanie*. IV. Ryt. 2. Źródła polskie. EK III (w druku).

wizorycznie; utrudniają je bowiem niewystarczające dane katalogów w polskich bibliotekach. Wśród nich dotkliwie daje się we znaki brak katalogu rękopisów Biblioteki Kapitulnej na Wawelu: nie wystarcza już bowiem w odniesieniu do ksiąg liturgicznych 100-letni niemal katalog ks. I. Polkowskiego¹⁷.

Gromadząc materiał do krakowskiej wersji *Litanii do Wszystkich Świętych*, należało obok brewiarzy (mszały bowiem zawierają w Wielką Sobotę wersję litanii skróconą) sięgnąć do innych ksiąg podających pełny tekst litanii. Wówczas okazało się, że oprócz 2 agend na Wawelu znajduje się 7 kodeksów nutowanych, którym brak opisów, a nawet poprawnych tytułów. Prezentując tutaj ich zawartość, staramy się ustalić ich tytuły, a także publikujemy po raz pierwszy dwa teksty jako materiał do badań liturgiczno-historycznych i muzykologicznych.

Są to rękopisy Biblioteki Kapitulnej w Krakowie (BKapKr) określone przez I. Polkowskiego¹⁸ jako:

24. *Rituale sacramentorum* (oznaczony numerem 41) in 4° z wieku XV, kart 21,
25. *Rituale sacramentorum* (oznaczony numerem 42) in 4° z wieku XV, nlb.,
56. *Cantionale seu processionale*, 8°, kart 28, z XVI w., Nr porz. 88,
58. *Passionale*, in folio, z XV w., z 1489 r., Nr porz. 90,
59. *Passionale, Lamentationes*, z XVI w., in folio, Nr porz. 91,
61. *Antiphonarium*, in folio, Nr porz. 93.

Trzech pozostałych nie umieścił w swoim katalogu; dwa z nich dopisał ks. J. Fijałek¹⁹ jako:

231. (17). *Collectarium*,
235. (VI). *Passionale*, pap. z 3. ćwierci XV w.

Ten drugi kodeks znany jest tylko dzięki opisowi M. Szczepańskiej oraz B. Miodońskiej jako „niesygnowany papierowy kodeks zawierający m. in.

¹⁷ I. Polkowski. *Katalog rękopisów kapitulnych katedry krakowskiej*. Cz. 1 Kraków 1884.

¹⁸ Tamże s. 40-42, 50-52. Używanie podwójnych sygnatur jest przyczyną wielu nieporozumień; np. w artykule Urbana (*Agendy katolickie polskie*. EK I kol. 172-174) podano 4 agendy krakowskie z XV w., wśród nich rps 30 jako „Agendę bpa T. Strzemińskiego” oraz rps 58; chodzi o pontyfikał bpa Strzemińskiego, obecnie nr 13 (dawna sygn. 30) według Polkowskiego *Caeremoniale et pontificale episcoporum*, obecną zaś sygn. 30 nosi *Brewiarz z 1443 r.* (dawna sygn. 23); rps 58 (dawna sygn. 90) u Polkowskiego nosi nazwę *Passionale z 1489 r.* i nie jest ściśle agendą. Wielu korektur wymaga też Indeks źródeł w „*Musica Medii Aevi*” (1:1965 s. 182-190). — Na tym miejscu wyrażam podziękowanie Ks. drowi Kazimierzowi Figlewiczowi za wszystkie ułatwienia w korzystaniu z wawelskich zbiorów kapitulnych, poczynając od 1957 r.

¹⁹ W egzemplarzu katalogu Polkowskiego w Bibliotece Kapitulnej na Wawelu na marginesie s. 108.

fragmenty antyfonarza”²⁰. Ostatni, dotąd nie znany, nie posiadał dotychczas sygnatury, a na oprawie nosi tytuł:

240 *Passio Domini. M.D.XL.IX.* (1549 r.)

PROBLEM NAZWY KSIĄG Z GRUPY RYTUAŁU

Wyjątkową różnorodność nazw księgi zawierającej obrzędy sakramentów i sakramentaliów, wyjęte z pontyfikału i sprawowane przez kapłana, wykazali już J. B. Molin²¹ i P. M. Gy²², którzy podjęli ich inwentaryzację we Francji jako dalszy ciąg wzorcowego wielotomowego katalogu ksiąg liturgicznych wydawanego przez V. Leroquais²³. Podstawę dla tej księgi stanowił kolektarz, do którego w X w. zaczęto dołączać modlitwy za zmarłych, a następnie aż do XIII w. także wyjątki z pontyfikału, zwłaszcza błogosławieństwa na cały rok liturgiczny. Usamodzielnie tej księgi w liturgii monastycznej nastąpiło w XII w., w liturgii diecezjalnej — w XIII-XIV w.²⁴ Zwano ją: obsequiale, manuale, sacerdotale, a w Niemczech, Czechach i w Polsce zwykle „agenda”; nazwa „rytuał” zastąpiła wszystkie dotychczasowe dopiero w ślad za potrydencką edycją w 1614 r. wzorcową dla obrządku rzymskiego²⁵. Znane były jednak księgi zatytułowane od jednego obrzędu, np. baptisterium z XII w. zawierające pierwotnie sam chrzest, do którego dołączano inne obrzędy²⁶. Ostatnie edycje agend diecezjalnych w Polsce dzielą je na dwie, a nawet 3 części: *Agenda sacramentalia*, *Agenda caeremonialia* i *Passio* na Wielki Tydzień z nutami²⁷.

²⁰ M. Szczepańska. *Do historii muzyki wielogłosowej w Polsce z końca XV w.* „Kwartalnik Muzyczny” 2:1929/30 z. 8 s. 275-306, przy okazji analizy melodii *Liber generationis* (w jutrzni Bożego Narodzenia por. M. Righetti. *Manuale di storia liturgica*. Vol. 2. Milano 1969³ s. 84); B. Miodońska. *Iluminacje krakowskich rękopisów z I połowy w. XV w Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu*. Kraków 1967 s. 58 i przyp. 143.

²¹ *Pour une bibliographie des rituels*. EL 73:1959 s. 218-226.

²² *Collectaire, rituel, processional*. „Revue des Sciences Philosophiques et Theologiques” 44:1960 s. 441-469.

²³ *Les sacramentaires et les missels manuscrits des bibliothèques publiques de France*. Vol. 1-4. Paris 1924; *Les bréviaires manuscrits*. Vol. 1-5. Paris 1934; *Les pontificaux manuscrits*. Vol. 1-4. Paris 1937; *Les psautiers manuscrits latins*. Vol. 1-3. Macon 1940-1941.

²⁴ Gy, jw. s. 449, 454.

S. Chodyński. *Rytuały polskie*. EKOść XXIV s. 1-2.

²⁶ K. Gamber. *Codices liturgici latini antiquiores*. Fribourg 1968² s. 566.

²⁷ *Agenda sacramentalia ad usum dioecesis Varmiensis accommodata*. Oprac. M. Kromer. Coloniae 1574; *Agenda caeremonialia ad usum dioecesis Varmiensis*.

Stąd wynika, że nadana przez I. Polkowskiego nazwa „rytuał” wobec rps BKapKr 24 i 25 jest w Polsce przedwczesna i należy je określić jako agendy.

Nazwa „passionale” nadana kodeksom BKapKr 58 i 59, a także przez J. Fijałka rękopisowi BKapKr 235 — wynika z tytułu na oprawie kodeksu nr 59: *Passionale et lamentationes. cod. mem. saec. XVI*; kodeks nr 58 ma jednak na grzbiecie drukowaną naklejkę *Cantionale 1489*. Rzeczywiście, kodeksy te zaczynają się od melodii Męki Pańskiej według czterech Ewangelistów na Wielki Tydzień. Nazwą „passionale” określa się jednak raczej księgę zawierającą zbiór czytań hagiograficznych (głównie z akt męczenników) do II nokturnu w liturgii oficjum; na Wawelu kodeks nr 147 (dawn. 100) zawierający Jakuba de Voragine *Legenda aurea* z XIV w., nosi nazwę *Passionale de Sanctis*²⁸. Także dlatego więc nieuzasadnione byłoby określanie nadal nazwą „passionale” kodeksu, w którym melodie Męki Pańskiej stanowią tylko część zawartości²⁹.

Rozpatrzmy więc nazwy: procesjonał i kancjonał. Procesjonałami nazywano książeczki powstające od X do XI w., zawierające antyfony procesyjne, tropy i sekwencje, m. in. Kyrie z wersetami na koniec Ciemnej Jutrzni, śpiewy przy Mandatum, adoracji Krzyża i podczas Wigilii Paschalnej, dramat rezurekcyjny oraz aspersion³⁰. Od XII w. każdy większy

Oprac. T. Płaza. Coloniae 1578; *Passio Domini nostri Jesu Christi*. Oprac. T. Płaza. Coloniae 1579 (recte 1578); *Agenda seu ritus sacramentorum ecclesiasticorum ad uniformem ecclesiarum per uniuersas Prouincias Regni Poloniae usum*. Oprac. H. Powodowski. Cracoviae 1591; *Agenda seu ritus caeremoniarum ecclesiasticarum*. Oprac. H. Powodowski. Cracoviae 1591; *Passio Domini nostri Jesu Christi*. Oprac. Kasper Kleczowski. Cracoviae 1609. Dlatego *Rytuał* tzw. piotrkowski z 1631 r. nosi tytuł: *Rituale sacramentorum ac aliarum Ecclesiae caeremoniarum*.

²⁸ Taką samą nazwę nadano w Gdańsku kodeksowi BGdMar Q 67 z XIV w. (O. Günther. *Katalog der Handschriften der Danziger Stadtbibliothek*. T. 5. Danzig 1921 s. 560-561) oraz kodeksowi w Gnieźnie: BKapGn 259 z 1461 r. Nieco odmienną nazwę dla kodeksów z VIII-XI w. tej samej zawartości spotykamy w: Gamber, jw. s. 592-594; *Passionare, liber passionarius*. Por. A. Coppo. *De antiquo Passionario basilicae Casalensis*. EL 77:1963 s. 19-38.

²⁹ Nazwy „pasjonał” używa jednak nie tylko na oznaczenie rękopisów BKapKr 58 i 59, ale także wydanej w 1591 r. 3. części *Agendy* Powodowskiego (por. wyż. przyp. 27), a nawet edycji zawierających tekst i opracowanie muzyczne Męki Pańskiej W. Poźniak (*Pasja chorałowa w Polsce*. NP 3:1947 s. 42-54). Natomiast samą Pasję zawiera rękopis BKapWr 178: *Passio Domini nostri Jesu Christi*, z XV w. z katedry wrocławskiej (Urban, jw. s. 170, por. incipit i explicit), kodeks zaś BKapWr 58 zawierający „Passiones, Lamentationes, Hymni” w języku niemieckim ze Środy Śl. (in Novo Foro) z 1474-1484, określony już został jako kancjonał (A. Schmitz. *Ein schlesisches Cantional aus dem 15. Jhdrt.* „Archiv für Musikforschung” 1:1936 s. 385-423. Por. Urban, jw. s. 161).

³⁰ Np. rękopis Paris BN Lat 1121 z lat 994-1033. Por. Gy jw. s. 467.

kościół posiadał swój procesjonał na cały rok liturgiczny³¹. U dominika-
nów procesjonał zawierał nawet ryt pogrzebu, był więc niemal komple-
tnym rytuałem³². Dla diecezji polskich ukazywały się drukiem procesjo-
nały jako oddzielna część rytuału w Krakowie w 1621 i 1725 r., zastąpio-
ne w XIX w. przez kancjonały³³. Dzięki P. Rzymskiemu, M. Dembiń-
skiemu, M. Herburtowi, W. Grabskiemu, J. Surzyńskiemu i W. Giebu-
rowskiemu nazwa ta przyjęta jest w Polsce do dzisiaj.

PRÓBA USTALENIA NAZWY KODEKSÓW WAWELSKICH

Sięgając do analogii w katalogach dotychczas opracowanych, znajdu-
jemy ją w opublikowanym katalogu wszystkich ksiąg liturgicznych hi-
storycznych Węgier i w rękopiśmiennym katalogu Biblioteki Uniwersy-
teckiej we Wrocławiu sporządzonym przed 1945 r. przez W. Göbera.

Węgierski katalog P Radó³⁴ używa określenia „agenda” w odniesie-
niu do trzech rękopisów pochodzenia czeskiego, zawierających także
części nutowane w procesji gromnicznej, popielcowej i palmowej, Wiel-
kiego Piątku, Wigilii Paschalnej i procesji wielkanocnej³⁵. Kancjonałami

³¹ Tamże. Por. M. Righetti. *Manuale di storia liturgica*. Vol. 1. Milano 1964³ s. 331 przyp. 232: w Kapui kościół S. Angelo in Formis posiadał w XII w. aż 9 procesjonałów. Dotychczas opublikowano teksty procesjonałów: katedry w Yorku (*Manuale et processionale ad usum insignis Ecclesiae Eboracensis*. Ed. W. G. Henderson. Durham 1875), katedry w Salisbury (*Processionale ad usum insignis et praeclarae Ecclesiae Sarum*. Ed. J. A. Henderson. Leeds 1882), opactwa benedyktynek w Chester (*The Processional of the Nuns of St. Mary at Chester*. Ed. W. Legg. London 1899) i w Wilton (G. Benoit-Castelli. *Un Processional anglais du XIVe siècle. Le Processional dit „de Rollington”* EL 75:1961 s. 281-326).

³² Jednolity od 1254-1256 r. procesjonał dominikański zawierał: procesje na cały rok, wielkoczwartkowe obmycie ołtarzy i Mandatum, adorację krzyża, na końcu cały ryt pogrzebu (G y, jw. s. 468).

³³ S. Chodyński. *Rytuały polskie*. EKOść XXIV s. 37-38. *Cantionale Ecclesiasticum*, opracowane przez P. Rzymskiego (Warszawa 1846⁴) zawiera aspersione, procesje, hymny i pieśni, a w 2 części oficjum za zmarłych i na Dzień Zaduszny. Kancjonałami od XVI w. określano przede wszystkim śpiewniki protestanckie. Nazwą „cantionale” określane są księgi liturgiczne dotąd znane: cystersów w Pelplinie z XIII w. (BSemPl 156 [204], z. XIV w. w Gnieźnie (BKapGn 145, raczej fragm. antyfonarza), z XV w. w Gdańsku (BGd Mar F 406, raczej graduał specjalny o NMP), na Jasnej Górze (ArJG I. 215, dawn. 583R, i N. III. 1, dawn. 590R, raczej antyfonarze) i w Krakowie (BAUKr 1706/2216), kancjonał Wawrzyńca Gieskiego z 1496 r., z XVI w. we Wrocławiu (BKapWr 179, tytuł oryginalny, wyk. Kasper Eichler z Nysy w 1591 r., raczej graduał i antyfonarz na główne święta).

³⁴ *Libri liturgici manuscripti bibliothecarum Hungariae et limitropharum regionum*. Budapest 1973.

³⁵ Tamże s. 465-478 nr 148, 152, 155. Najwięcej obrzędów z nutami zawiera ostatnia agenda, pochodząca z kościoła kanoników reg. w Treboni archid. praskiej z 1470-1516 r.

nazywa zarówno kodeks dominikanek węgierskich, zawierający śpiewy procesyjne na Wniebowstąpienie Pańskie i Wniebowzięcie NMP oraz 20 sekwencji, jak i kodeks XV-wieczny z Czech, zawierający melodie Męki Pańskiej, lamentacji, sekwencji, Exsultet i Kyriele³⁶; w grupie kancjonałów umieszcza też 2 zbiory śpiewów na Wielki Tydzień, tj. melodie Męki Pańskiej, Lamentacji, procesji Wielkiego Piątku oraz wielkosobotniego Exsultet i *Litanii do Wszystkich Świętych*³⁷. Procesjonałami nazywa 3 kodeksy dominikańskie³⁸.

W zbiorach wrocławskich Biblioteki Uniwersyteckiej nazwę procesjonału noszą tylko 3 kodeksy dominikańskie³⁹: zawierają one najpierw obszernie rubryki, a następnie tylko część nutową: śpiewy procesji gromnicznej, palmowej, wielkoczwartkowego obnażenia ołtarzy i Mandatum, wielkopiątkowej adoracji krzyża, popołudniowej procesji wielkanocnej, Dni Krzyżowych, Bożego Ciała, Wniebowzięcia NMP, błogosławieństwa nowego konwentu, powitania legata, powitania cesarza lub króla, procesji przeciw poganom i heretykom, na koniec całego pogrzebu. Charakterystyczny jest w nich brak obrzędów Wigilii Paschalnej, natomiast są liczne śpiewy o patronach poszczególnych ołtarzy w Wielki Czwartek lub w Boże Ciało.

Katalog W Göbera używa także określenia „agenda cum notis choralibus” w odniesieniu do jednego kodeksu diecezjalnego z Nysy, „Agendą” określa też kodeks w jeszcze większej części nutowany z 1320/1330 r. z kościoła św. Wincentego norbertanów wrocławskich⁴⁰. Kodeksy te za-

³⁶ Tamże s. 543-549 nr 191, 197.

³⁷ Tamże nr 192, 193: *Officium Hebdomadae Maioris ecclesiae Hungaricae*.

³⁸ Tamże s. 466-468, 479-480 nr 149, 150, 157. Drugi z nich, choć nie umieszcza św. Dominika w *Litanii do Wszystkich Świętych*, jednak zawiera typowe śpiewy przy powitaniu dostojników kościelnych i świeckich, a cały układ jego jest typowy dla procesjonałów dominikańskich, np. brak obrzędów Wielkiej Soboty.

³⁹ Rps BUWr IQ 204 (*Liber processionarius Praedicatorum* z XV w., kościół św. Wojciecha we Wrocławiu), IQ 230 z XIV w., ID 40 (*Cantus processionum* z 2. poł. XV w., dominikanie w Ząbkowicach Śl. — Frankenstein). Pierwszy kodeks na k. 30 w nocie pisarza br. Mikołaja Czipczera podaje nazwę: *libellus iste qui processionarius dicitur* [...] *Istud processionale*; trzeci na k. 1: *Incipit cantus processionum*. Katalog mikrofilmów Biblioteki Narodowej (nr 6248) nazywa też słusznie procesjonałem kodeks franciszkański z 1. poł. XVI w., rps BUWr IQ 215, choć zawiera na k. 3 tytuł: *Responsoria pro choro Nyssensi ad S. M[ariam] in Rosis* (i tak określony w katalogu W. Göbera). Zawiera tylko responsoria do procesji na wszystkie niedziele i święta, podobnie jak w Płocku cysterski rps BTNPi R. 189: *Processionale ad usum ord. Cisterciensis* z końca XVI w. (mikrofilm BN 20027).

⁴⁰ Rps BUWr IQ 207 i IQ 205. Drugi kodeks na k. 25 podaje tytuł: *incipit agenda tocius anni*, Göber określa go: *Agenda Praemonstratensium*, Schenk (*Kult św. Stanisława* s. 123): *Processionale Praemonstrantense et Agenda r. 1320/30 i w. XVI*, zaś H. Feicht (*Muzyka liturgiczna w polskim średniowieczu*. MMAe 1:1965

wierają śpiewy aspersioni, procesji gromnicznej, popielcowej, palmowej, Mandatum, adoracji krzyża, poświęcenia ognia, Exsultet i poświęcenia wody, procesji wielkanocnej i na Wniebowzięcie NMP, obok tego także pełny tekst obrzędów chrztu, namaszczenia chorych, pogrzebu, błogosławieństwa pielgrzymów i wielkanocnego błogosławieństwa pokarmów. Agenda norbertańska, jako obszerniejsza, zawiera też śpiewy genealogii według św. Mateusza (*Liber generationis*) na święto Narodzenia NMP i genealogii według św. Łukasza (*Factum est autem cum baptizaretur Iesus*) umieszczonej po Bożym Narodzeniu oraz podobnie do procesjonatów cysterskich⁴¹ śpiewy na wszystkie niedziele i większe uroczystości świętych.

W świetle powyższych danych nasze kodeksy wawelskie nie mogą więc nosić nazwy pasjonatów, ponieważ nazwa ta jest przyjęta dla księgi czytań brewiarzowych o świętych, a zresztą rękopisy BKapKr 58, 59 i 235 zawierają więcej niż śpiewy Męki Pańskiej. Nie są też procesjonalami w ścisłym sensie ani według modelu dominikańskiego, ani cysterskiego, ponieważ nie zawierają śpiewów na wszystkie procesje w ciągu roku. Nie można też żadnego z nich określić jako *Officium Hebdomadae Maioris*, gdyż BKapKr 59 zawiera z obrzędów Wielkiego Tygodnia tylko Pasję i lamentacje, zawartość zaś pozostałych przekracza ramy Wielkiego Tygodnia. Pozostaje więc nazwa kancjonałów w odniesieniu do kodeksów zamieszczających wyłącznie teksty opatrzone nutami: rps 56, 59, 61, 235 i 240, nazwa agend oczywiście dla rps 24 i 25. Natomiast rps 58, choć odpowiadałby tytułowi agendy nutowanej (*agenda cum notis choralibus*), ponieważ dopiero w końcowej części podaje tylko niektóre obrzędy (błogosławieństwa, rekoncyliacja, ślub, pogrzeb), może być określony jako kancjonał z elementami agendy (*cantionale cum agenda*). Wreszcie rps 231, zawierający tylko niektóre procesje częściowo ze śpiewami, powinien się nazywać: agendą specjalną lub procesjonalą (*agenda specialis seu processionale*).

Zanim ukaze się nowy katalog rękopisów Biblioteki Kapitulnej na Wawelu, przedstawiamy tutaj skrócone opisy zewnętrzne i prezentujemy zawartość poszczególnych kodeksów dla udostępnienia ich w szerszym

s. 17) tylko: *Processionale* z 1320/30. Właściwie z XVI w. jest w nim tylko obrzęd wielkoczwartkowego obmycia ołtarzy oraz dodane śpiewy na Boże Ciało i święto św. Michała (k. 1-24); końcowe dodatki (k. 161-168) zawierające śpiewy procesji na święta: Imienia Jezus, św. Norberta i Przemienienia Pańskiego oraz uzupełnienia na procesję św. Marka i Dni Krzyżowych wydają się jeszcze późniejsze. U Göbera nazwę *Agenda cum notis choralibus* nosi jeszcze rps BUWr IQ 214 z Trzebnicy z 1614 r.

⁴¹ Oprócz wymienionego wyżej (przyp. 39) rękopisu plockiego, znane w Polsce rękopisy już XVII-wieczne: w Toruniu (z Oliwy) BTNTor 17, w Gnieźnie (z Wągrowca) BKapGn 224, 226, 259, w Mogile — BCysMog 709, 710, 747 i 754.

zakresie, niż dotąd, badaniom tekstowym i muzykologicznym. Jako jedynie obowiązujące sygnatury traktujemy oczywiście kolejne numery katalogu I. Polkowskiego, obecnie umieszczone na grzbietach kodeksów i ostatnio powszechnie już stosowane. Pragnęlibyśmy, by i nazwy zaproponowane przyjęły się jako jednoznacznie odpowiadające zawartości kodeksów.

OPIS ZEWNĘTRZNY I ZAWARTOŚĆ

1. rps BKapKr 24.

AGENDA CRACOVIENSIS z XV w.

Łac. — perg. — kart 20 nlb. — 23,5×17 cm — pismo jednej ręki, bastarda — brak ponad połowy k. 3 — oprawa nowa.

Bibliografia: P o l k o w s k i. *Katalog* s. 40: „Nr 24 *Rituale sacramentorum* (ozn. numerem 41) in 4° z wieku XV, kart 21”.

Mikrofilm BN 12039 (KUL ZTP 27a).

Zawartość: k. 2: aspersion, k. 4: chrzest dziecka, 7 v: wiatyk, 10: namaszczenie chorego (tu k. 11: litania), 17: modlitwy przy konającym z absolucją, 18: błogosławieństwo ziół we Wniebowzięcie NMP, 18 v: błog. pokarmów wielkanocnych, 19: Popielec, 19 v: procesja w Niedzielę Palmową, 20 v: procesja gromniczna, „et sic est finis”

Dopis. k. 1: Absolucja (?).

2. rps BKapKr 25.

AGENDA CRACOVIENSIS z XV w.

Łac. — perg. — kart 53 nlb. — 19,5×14 cm — pismo dwu rąk, fraktura gotycka XV w. — oprawa nowa.

Bibliografia: P o l k o w s k i, jw. s. 42: „Nr 25 *Rituale sacramentorum* (ozn. numerem 42) in 4° z w. XV, nlb.”

Mikrofilm BN 11776 (KUL ZTP 27b).

Zawartość: k. 1: aspersion, 4: chrzest dziecka, 13 v: namaszczenie chorych (14 v: litania), 22 v: modlitwy przy konającym, 24: pogrzeb, 36: w Wielką Sobotę poświęcenie wody chrzcielnej (drugą ręką pisane odtąd, z litanią), 41 v: błogosławieństwo pokarmów wielkanocnych, 45: błog. ziół we Wniebowzięcie NMP, 47: błog. niewiasty po porodzie, 47 v: błog. mężatki po ślubie, błog. owsa, 48: błog. pielgrzymów (2 formuły błog. laski i torby), 52: powitanie dostojników, modl. przeciw złodziejom, 52 v: śpiewy o pokój, 53 v: błog. kadzidła i okadzanie.

3. rps BKapKr 56.

CANTIONALE katedry krakowskiej na Wawelu z XV w. (2. poł.)

Łac. — perg. — pagin. 56 str. — 23×15 cm — pismo jednej ręki XV w.,

nuty gotyckie na czterolinii (s. 3-48, 56) — dopis. czterech rąk XVII w. (s. 1, 48-55) — oprawa: tekturowa obciągnięta w pergamin, na grzbiecie: CANTIONALE — 93 (z XVII w.?)

Pochodzenie: Kraków. Stacje w Dni Krzyżowe w kościołach: św. Trójcy, św. Floriana (antyf. z Comm. Mart. TP), św. Jadwigi na Stradomiu i św. Krzyża (respons. z of. pasyjnego). W litanii kolejność patronów: Wenceslae, Stanislave, Adalberte, Floriane.

Bibliografia: Polkowski, jw. s. 50: „*Cantionale seu processionale* z XVI w., Nr porz. 88”

Mikrofilm BN 12365 (KUL ZTP 48).

Zawartość: Część zasadnicza — s. 3-48: śpiewy procesji M. B. Gromnicznej, Niedz. Palmowej, przed sumą w Wielkanoc, Wniebowstąpienie i Zesłanie Ducha Świętego, w Dni Krzyżowe (s. 8-42: *Humili prece* s. 9-27; 4 melodie *Litanii do Wszystkich Świętych*, przy IV pełny tekst wielkosobotni s. 31-42), śpiewy do stacji po kościołach Krakowa.

Dodatki XVII w.: s. 1, 56 (ręka A) błóg. kadzidla i okadzanie, s. 48 (B) respons. o św. Krzyżu, s. 52-55 (C) procesja Bożego Ciała — z rubrykami i kolektami, s. 53-55 (D) procesja rezurekcyjna (*visitacio sepulcri* — bez nut).

4. rps BKapKr 58.

CANTIONALE CUM AGENDA fundacji kanonika Jana Gosławskiego dla katedry na Wawelu z 1489 r.

Łac. — perg. — pagin. 376 str. — 37,5×29 cm — pismo jednej ręki XV w., nuty gotyckie — iluminowane 4 inicjały (s. 3, 32, 67, 207) — oprawa: deska, skóra biała, okucia mosiężne ozdobne na rogach i pośrodku, 2 zapinki, na grzbiecie druk. naklejka CANTIONALE 1489, u dołu „89”, popraw.: „90”

Nota: s. 1 „Iste liber est comparatus per venerabilem virum dominum Iohannem Goslawski, canonicum Cracoviensem et custodem Visliciensensem, anno Domini millesimo quadingentesimo octuagesimo nono, et donatus Ecclesie Cracoviensi. Ideo oretur pro eo.” Inną ręką: „Laudans invocabo Dominum et ab inimicis meis caluus ero. Anno Domini 1588” i tą samą poprawki tekstu w Pasji, według nowego wyd. Wulgaty (?). Na wyklejce I dwie sentencje: z XV w. z monogramem P. M., i z XVI w. (?)

Bibliografia: Polkowski, jw. s. 51-52: „*Passionale*, fol. XV w. z 1489 r., Nr porz. 90, comparatus per Iohannem Goslawski”

Szczepańska, jw. s. 278-281 („Kancjonał Gosławskiego [...] zasługuje na osobną pracę”); W. Poźniak. *Pasja chorałowa w Polsce*. NP 3:1947 s. 42-43.

Mikrofilm BN 12389 (KUL ZTP 50).

Zawartość: cz. 1 tylko teksty śpiewane z nutami, s. 3-119: cztery Pasje, 120: Lamentacje, 161: procesja z krzyżem w Wielki Piątek, 169:

Exsultet (tu s. 179: „rege nostro Kazimiro”), 181: litania, 189: poświęcenie wody w Wielką Sobotę, 201 (bez nut) Msza w Wielki Czwartek z kano-
nem i poświęceniem olejów, 234: *Mandatum* (z czyt. Ewangelii), 261: *Li-
ber generationis* do jutrzni Bożego Narodzenia, (nuty na 4 głosy),
292: melodie okresowe i świąteczne do Ps 94 *Venite exultemus*;
Cz. II bez nut: s. 327: zdjęcie ekskomuniki, błogosławieństwo przeciw
burzom, błog. łodzi, przyjęcie do bractwa, błog. pereł, 334: ryt zawarcia
małżeństwa;

Cz. III pełne teksty obrzędów z częściami nutowymi: Oficjum za zmar-
łych, 363: procesja gromniczna (z prefacją), 366: Popielec, 368: procesja
palmowa (z prefacją), 372: błog. pokarmów wielkanocnych, 374-376: błog.
ziół we Wniebowzięcie NMP.

5. rps BKapKr 59.

CANTIONALE katedry krakowskiej na Wawelu z 1 poł. XV w.
(1430/1440 r.)

Łac. — perg. — pagin. 134 str. — 39×27,5 cm — pismo jednej ręki
XV w., tekstura gotycka, nuty got. na 5-linii, iluminacje: 2 figuralne
(s. 1 Ukrzyżowanie, s. 87 Jeremiasz) i 5 inicjałów (s. 27, 49, 70, 87, 120) —
oprawa: tektura okryta pergaminem z nutami XV w., na grzbiecie
napis: PASSIONALE ET LAMENTATIONES COD. MEM. SAEC. XVI.
Oprawę stanowi karta z Antyfonarza rps 49 (Mikołaj z Sieteszy, 1457 r.),
fragm. oficjum o św. Cecylii i św. Klemensie.

Pochodzenie: Kraków: „Praca krakowska z 4. dziesięciolecia w. XV,
związana stylistycznie z iluminacjami Pontyfikału Zbigniewa Oleśnic-
kiego” (M i o d o Ń s k a, jw. s. 144 z opisem iluminacji „stan zachowa-
nia zły”).

Bibliografia: P o l k o w s k i, jw. s. 52: „Passionale et Lamentatio-
nes, cod. mem. z XVI w., fol., dawn. Nr 91”; P o ź n i a k, jw. s. 44
(dzieli zawartość na 4 części). Iluminacja s. 1 reprodukowana w MMAe
1:1965 il. 15.

Mikrofilm BN 12354 (KUL ZTP 51).

Zawartość: s. 1-87: cztery pasje z nutami, 87-120: trzy lamentacje
z nutami, 120-130: *Liber generationis* na Boże Narodzenie z nutami na
4 głosy, od s. 127 powtórnie, jednogłosowe.

Dopisane na s. 131-133 (pismo XVI w. z nutami) formularz mszalny
contra pestilenciam.

6. rps BKapKr 61.

CANTIONALE katedry krakowskiej na Wawelu z XV w.

Łac. — perg. — kart 48 — 42×31,5 cm — pismo jednej ręki XV w.,
nuty gotyckie, 1 iluminacja (k. 1) — oprawa: deska obciążona ciemną

skórą z wytłoczonym Ukrzyżowaniem (5,5×9 cm), stan dobry.

Noty: wyklejka I: „Stanislaus cantor [...] 1603. Stanislaus Lechius 1619”

Bibliografia: Polkowski, jw. s. 52: „*Antiphonarium* fol. Nr 93. W kodeksie karta z not. W. Gieburowskiego: „*Cantionale et processionale* z r. 1578”

Mikrofilm BN 14592 (KUL ZTP 53).

Zawartość: k. 1: procesja gromniczna, 4: procesja palmowa, 13: poświęcenie olejów w Wielki Czwartek, 16: procesja z krzyżem w Wielki Piątek, 20: poświęcenie ognia w Wielką Sobotę (*Inventor rutili*), 22 v: procesja przed sumą w Wielkanoc, Wniebowstąpienie i niedziele do Zesłania Ducha Świętego, (końcową ant. *Recordamini* śpiewają „suburbani”), 29: procesja św. Marka (ze stacją w kośc. św. Floriana i powrotem „ad ecclesiam kathedralem”), 31: procesja w Dni Krzyżowe (w poniedziałek w powrotnej drodze śpiewają „duo prebendarij, unus sci Michael et sci Egydij”, we wtorek „duo rectores”, w środę „duo pueri”), 34: Litania (tekst sprzed ujednoczenia w Krakowie ok. 1507 r.), 41-48: śpiewy oficjum o św. Wacławie: *Adest dies leticie*.

7. rps BKapKr 231.

AGENDA SPECIALIS seu PROCESSIONALE CRACOVIENSE z 1524 r. Łac. — perg. — kart 92 (nowa fol.) — 20,5×15 cm — pismo na k. 2-80: półbastarda gotycka pocz. XVI w. (J. Złotkowski?), nuty gotyckie na k. 2-13v; od k. 81 dodatki 5 rąk (1575, 1591, inne) — dodane na pocz. i końcu 2+3 karty papier. (1677 r.) — oprawa: skóra czarna, wytłacz. renes. złożone (w środku: Męka Pańska, barok.), resztki zapinek, stan dobry.

Nota: k. 79v „Anno Domini 1524. Processio ad s. Michaelem semper fit qualibet Dominica [...]” Wiek potwierdza imię króla: S[igismundus] w sufragiach za króla i na czas wojny (imię biskupa podawane różnie: C. lub. L. — k. 53v, 62, 71).

Bibliografia: Nota J. Fijałka na marginesie w: Polkowski, jw. s. 108 (ezg. BKapKr): „*Collectarium* (17)” Katalog mikrofilmów Bibl. Narodowej: „*Collectarium*, w. XV, KapKr 17”

Mikrofilm fragm. (k. 1-13 i dod. papier.): BN 12033 (KUL ZTP 102).

Zawartość części pierwotnej: k. 2: Litania *Humili prece* z nutami na procesję św. Marka i sufragia (z licznymi kolektami) do stacji w kościele św. Marka i w kościele NMP na Rynku (in Circulo); 20-55v: sufragia do procesji w Dni Krzyżowe: w poniedziałek stacja w kośc. Św. Trójcy Dominikanów, wtorek — u św. Franciszka, środa — u NMP i u św. Floriana; 53: procesje w oktawie Bożego Ciała do kośc. św. Franciszka, Bożego Ciała i NMP na Piasku (in Arena); 60v: procesja w święto Rozesłania Apostołów do kośc. św. Jadwigi; 62: procesja do kośc. św. Stanisława na Skałkę w je-

sieni, do św. Katarzyny; 71: procesje w czasie wojny w poniedziałki, środy i piątki z Wawelu do kościołów w mieście; 79v: do św. Michała w niedziele czasu letniego.

Dodatki: sufragia do procesji i kolekty do aspersioni; m. in. o św. Sebastianie podczas zarazy 1591 r., przeciw poganom w 1575 r., podczas sejmiku i za sędziów, o zgodę, za cesarza, o NMP — ostatnie z 1677 r.

8. rps BKapKr 235.

CANTIONALE katedry krakowskiej na Wawelu z 3. ćwierci XV w. Łac. — pap. — pagin. 326 str. — 37×27 cm — pismo jednej ręki XV w., nuty gotyckie na pięciolinii, 1 iluminacja (s. 139 Chrystus w tłoczni mistycznej) — dodatki z XVII-XIX w.: s. 1-84, 202, 208, 213-277, 283-294 — oprawa: tektura z grzbietem z brąz. skóry b. zniszczona, na wyklejce I sygn. „235. — VI” (w czasie nowej oprawy należy włączyć s. 209-212 po s. 84, a s. 280-282 po s. 187) — brak pojedynczych kart między s. 90/91, 98/99, 114/115, 134/135, gdzie były niewątpliwie iluminacje na początku każdej Pasji jak s. 139.

Bibliografia: Nota J. Fijałka na marginesie w: Polkowski, jw. s. 108 (egz. BKapKr): „*Passionale pap. 3 ćw. XV w.*”; Szczepańska, jw. s. 279-280 (opis zawartości; „ze sfer wikariackich”); Katalog mikrofilmów BN nr 12896: „KapKr IV. *Antyfonarz* 2. poł. w. XV, k. 325, 36,5×26 cm”; Miodońska, jw. s. 58: „niesygnowany papierowy kodeks zawierający m. in. fragmenty antyfonarza [...] (o wymiarach 372×277 mm, oznaczony [...] liczbą VI) [...] zawiera m. in. na fol. 132 (inicjał E) rzadkie w naszym malarstwie przedstawienie Chrystusa w tłoczni mistycznej” (recte: s. 139); wg B. Miodońskiej pochodzi z tego samego warsztatu, co *Antyfonarz* Adama z Będkowa (rps BKapKr 48, drugi malarz) i *Pontyfikał* bpa Tomasza Strzemińskiego (rps BKapKr 13 z lat 1455-1460). Reprodukacja s. 139 w: MMAe 1:1965 il. 16.

Mikrofilm BN 12896 (KUL ZTP 101).

Zawartość części pierwotnej: s. 209-212 i 85-160: cztery Pasje (z brakami 4 kart), 160-179: *Exsultet* i poświęcenie wody w Wielką Sobotę, 181-187 i 280-282: *Liber generationis* z nutami na głosy (prima, quinta, octava — tenor, kontratenor, discantus), 188-192: procesja z krzyżem i złożenie do Grobu w Wielki Piątek 193-198: Litania wielkosobotnia („ad fontis apertionem [...] episcopus vel prelati [...]”, 198-201: Wigilia Zesłania Ducha Świętego — *Letania: Rex sanctorum angelorum*.

Dodatki (nutowane na pięcioliniach przygotowanych przez pierwotnego pisarza) z ok. 1683 r. s. 202-208: msza podczas zarazy, o pokój, 208 i 213-227: oficjum i msza o Aniele Stróżu, 227-231: msza wotywna o Niepokalnym Poczęciu NMP *Egredimini* (fund. Jan Włoch zw. Pilca 16 I 1622), 232-257: oficjum dziękczynne za zwycięstwo nad Turkami na 10 X, dwukrotnie: różne melodie; 258-277: oficjum i msza o Siedmiu Bo-

leściach NMP; wpisano na s. 259 i 279 ant. wotywną o św. Wojciechu z 2 melodiami; na s. 271 data: „1683”

Dodatki nutowane doklejone (format 37×23,5 cm) z ok. 1767 r.: s. 1-18: oficjum o św. Józefie, 21-41 i 44 oficjum o Najśw. Sercu Jezusa — data: „Anno 1767”; oficjum i msza o św. Joachimie „Protectoris Regni Poloniae”, 65-67: msza o św. Józefie z Kupertynu, 69-83: oficjum o Domu Loretańskim na 10 XII; s. 283-294: msze o św. Helenie, Najśw. Sercu Jezusa, św. Józefie Kalasantym, Kamilu de Lellis, Hieronimie Emiliani, Józefie z Kupertynu, 297-299: msza o św. Janie Kantym, 303-306; msza o św. Joachimie (s. 303 data: „1767”), 307-309: msza o Domu Loretańskim, 311-315 *Missa Romana*. Czyste zostawiono s. 43, 68, 84, 295-296, 300-302, 319-322.

Dodatek z datą 19 X 1836: s. 325-326: Index: Festa (tj. oficja), od s. 69 do 282 zaznaczono: „inusitatum”, od s. 283 nadano paginację: 84-112.

9. rps BKapKr 240.

CANTIONALE CRACOVIENSE (z Wieliczki?) z 1447-1456 r.

Łac. — pap. kart 131 (nowa fol.) — 29,5×20,5 cm — pismo jednej ręki XV w., nuty gotyckie na pięciolinii (podobny do rps 235) — oprawa: deska w ciemnej skórze czerwienionej, wytłaczanej w renes. wzór i wizerunek Ukrzyżowania w prostokątnej ramie, napis PASSIO DOMINI. M.D.XL.IX. (1549 r.), zapinki mosiężne. — Brak 1 karty między 24/25 — Dopisane teksty w końcu XV w. od k. 128 do końca. K. 124 v czysta.

Noty na dodatk. k. 1-2 (XVI w.): „Memorare novissima tua in eternum” — „Jesu Christe qui passurus aduenisti [...]” (tropy na zakończenie Ciemnej Jutrznii, z nutami) — „Alb 13, omeralov 11, ręcznik maluski, obrusow [...] (?)” — (XVII w.) „Assumpta est Maria, regnat. — Janes concionatoris Passionarius. Assumpta est Maria. — Kolędy Anno 1608, kolęda die dominica”. — (XIX w.) „165-865 Paroch. N. 220. Nr bibl. paroch. Wielic. 246” — (XVI w.) „Stanislaus Łosowsky. Stanislaus Petrikowsky”

Wiek: w *Exsultet* na k. 82 v: „papa nostro N [...] antistite nostro S [...] serenissimum regem nostrum Kazimirum, illustrissimamque coniugem eius Elyzabeth ac prolem inclitam”; biskupem jest „Sbigneus” Oleśnicki.

Pochodzenie: rubryka k. 91 v: „et hec doctrina est scripta de rubricella missarum castrensi”, kościołem zamkowym nazywano katedrę na Wawelu. Nie wiadomo, kiedy rękopis mógł dostać się do Wieliczki.

W bibliografii dotychczas nie cytowany. Nie mikrofilmowany przez BN. Sygnaturę nadano w 1978 r.

Zawartość: k. 3-71: cztery Pasje (brak między k. 24/25, końca Mt i początku Mk), 71-75 v: procesja z krzyżem i złożenie do Grobu w Wiel-

ki Piątek, 75 v-91 v: „Sabbato in Vigilia Pasce” (75 v: poświęcenie ognia, 76: *Inventor rutili*, 76 v: *Exsultet*, 83 v: Litania, 86: poświęcenie wody), 91 v: poświęcenie wody w Wigilię Zesłania Ducha Świętego (*Mitte sanctum*), 92 v-95: poświęcenie ziół we Wniebowzięcie NMP (z mel. prefacji 93 v-94 v), 95-98: poświęcenie gromnic i procesja (z mel. prefacji 96 v-97), 98 v-99 v: Popielec, 99 v-104 v: poświęcenie palm i procesja (z mel. prefacji 101 v-104), 105-117 v: Lamentacje, 117 v-122: Dialog liturg. Miłosierdzia ze Sprawiedliwością (*De Misericordia. Lameth. In die furoris Domini*), 122 v-124: cztery Ewangelie na procesję Bożego Ciała (bez melodii), 125-128: msza za zmarłych *Si enim credimus* z melodią.

Dopisane w końcu XV w. (ręka jak w rps 6, Mszał Złotkowskiego): k. 128 v-129: rezurekcja („*Sequitur Visitatio Sepulcri in Resurreccione Domini*”), 129 v-131 v, dokończ. na k. 128: trop do Lamentacji w Wielki Piątek („*Alleph. Vere, vere hodierna dies est omni compassione peragenda*”). *Explicit*: „*Gloria fine carens-sit tibi, Virgo parens*”

Ten ostatni kodeks, dotąd nie wykorzystywany, jest więc najbogatszym w melodie kancjonałem w zbiorze wawelskim. Dla udostępnienia badaniom tekstów, zanim melodie staną się przedmiotem badań muzykologicznych, publikujemy z niego dwa dodatki do Ciemnej Jutrznii: w Wielki Piątek po III Lamentacji — trop *Vere, vere* i w Wielką Sobotę po III Lamentacji, tzw. modlitwie Jeremiasza — dialog Miłosierdzia ze Sprawiedliwością, w którym także wprowadzenia osób, oznaczone czerwoną farbą (przekazujemy je dużymi literami) są zaopatrzone w nuty. Fragmenty pierwszego utworu znaleźliśmy także w 1978 r. w rps BKapWr 169 z katedry wrocł. 1512 r. (k. 14-15), drugi — nieco zniekształcony raczej — tamże (k. 18-22 v) oraz w rpsie BKapWr 58 ze Środy Śl. 1474 r. (k. 225 v-228 v).

Tropy do Lamentacji (Wielki Piątek)

k. 129v

Alleph.

Vere, vere hodierna dies est
omni compassione prosequenda,
Et merito a cunctis
Christi fidelibus recolenda.
Hec est enim dies
nostre redemcionis,
In qua redempti sumus Christi sanguine
de captiuitate pharaonis.

Beth.

Hec est dies, in qua Christus
pro nobis tedium passus est
cum animi (?) dolore

130 Et orans in orto suda // uit sanguineo sudore.

Hec est dies, in qua Christus

pacis osculo (dod.: passus est) tradicionem
Et pro nostra salute non renuit
subire diram passionem.

Hymel.

Hec est dies, in qua Christus
captus a gente peruersa,
Ducebatur acriter per loca diuersa.
Hec est dies, in qua Christum
Iudei blasfemantes deriserunt,
Et eius sanctam faciem
colafizantes conspuerunt.

130v

Deleth.

Hec est dies, in qua Christus
Pilato presentatur,
Et ab iniquis testibus false accusatur.
Hec est dies, in qua Christus
flagellatur,
Et spinea corona in mortem conde(m) natur.

Zaij.

Hec est dies, in qua Christus
gestans crucem suis humeris,
Ductus est ad supplicium pro nobis miseris.

131

Hec // est dies, in qua gens peruersa
(dod.: Christum) crucifixit,
Et iniquis ludibrijs Christo contradixit.

Uav.

Hec est dies, in qua Christus
inter duos latrones collocatur viliter (było: viriliter)
Et pro suis tortoribus orat humiliter.
Hec est dies, in qua Christus
pro nobis voluit imolari,
Et felle cum aceto potari.

Beth.

131v

Hec est dies, in qua Christus
clamans: // Heloy, Heloy,
Et animam commendans (skreśl.: supremo, summo?)
Deo celi.
Hec est dies, in qua Christus
sua morte nostram mortem reparauit, (popr. XVII w.: prostravit)
Quando tradens spiritum caput inclinauit.

Kaph.

Hec est dies, in qua Christi
de latere fluxit sanguinis vnda.
Vnde loti sumus morte a secunda.
Hec est dies, in qua Christo
compaciebantur elementa,
Et mortuorum aperta sunt monumenta.
(verte quatuor folia supra et ibi finem inuenies)

128 (!)

Lameth.

Ergo, Jeru // salem, luge et plange
 planctu magno
 pascali condolens
 pro nobis mortuo Agno.
 Jerusalem, propera penitenciam agere,
 Et ad Dominum Deum tuum conuertere.

Dialog Miłosierdzia ze Sprawiedliwością (Wielka Sobota)

k. 117v: DE MISERICORDIA

LAMETH (disciplina).

In die furoris Domini, quando uenerit Dominus
 iudicare uiuos et mortuos (Lam 1, 12; 2 Tm 4, 1),
 Peccatores stabunt in magna angustia
 ante faciem tribulantis (cfr Mdr 5, 1; Lam 1, 5).

Tunc procedent due aduocatrices,
 uidelicet Iusticia pro actore Christi allegans,
 118 et Misericordia pro reis pecca // toribus interpellans.

MISERICORDIA dicet:

Memento, Pater, misericordiarum tuarum
 et Pater totius consolacionis (cfr Ps 24, 6; 2 Kor 1, 3).

AD HEC IUSTICIA dicet:

Effunde iram tuam in gentem que te non nouit,
 et in regnum quod nomen tuum non inuocauit (Ps. 78,6).

MEN. AD HEC MISERICORDIA dicet:

118v Par//ce, Domine, parce populo tuo,
 et ne des hereditatem tuam in perdicionem (Jl 2,17).

IUSTICIA respondebit:

Exurge, Domine, et iudica causam meam:
 Memor esto impropiorum tuorum. (Ps 73,22)

Item Misericordia dicet:

Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum,
 cito anticipent nos misericordie tue. (Ps 78,8).

119 IUSTI//CIA dicet:

Da illis secundum opera ipsorum
 et secundum nequiciam ipsorum. (Ps 27,4)
 Noluerunt enim intelligere, ut bene agerent. (Ps 35,4)

NUM. MISERICORDIA dicet:

Remiscere misericordiarum tuarum que a seculo sunt, (Ps 24,6)
 et non secundum peccata nostra facias nobis. (Ps. 102,10)

Sed conuertere, Domine, et deprecabilis esto

119v super seruos//tuos. (Ps. 89,13)

AD HEC IUSTICA:

Vsquequo, Domine, peccatores gloriabuntur (Ps 93,3)
 Depone illos, protector noster, Domine. (Ps 58,12)

ITEM MISERICORDIA dicet:

1 Memento, salutis auctor,
 quod nostri quondam corporis

ex illibata Uirgine
 nascendo formam sumpseris, (hymnus in Nativit. Domini ad Noct.)
 et auerte iram tuam a nobis. (Ps 84,5)

IUSTICIA dicet:

120 Con//terre peccatores in vÿs eorum. (cfr. Ps 36,17; Ps 145,9)
 Redde illis iniquitatem ipsorum,
 et in malicia eorum disperge illos, (cfr Ps 55,8)
 protector noster, Domine (Ps 58,12)

ZAU (?) MISERICORDIA wltu inclinato dicet:

O Justicia, vis nequam (?) hominem pro peccato
 eternaliter pvnire et sine termino,
 numquam in eternum irascaris nobis,
 aut extendas iram tuam
 a generacione et//generacionem. (Ps 84,6)
 Sufficit tibi, ut tam diu puniatur in interno,
 quamdiu peccauit in mundo.

Quod si plus vis, non es iusticia, sed es malicia.

AD HEC IUSTICIA:

Iuste puniatur in die eterno,
 Quia peccauit in suo Eterno.
 Peccauit in Eum qui est infinitus.

121 Ergo pena eius//erit infinita.
 Peccauit enim quam diu voluit,
 et Deus eum torquebit quam diu voluerit.

BETH. Tandem Christus iudex respondebit ad argumenta dicens:

Noluerunt enim benedictionem
 quando tempus fuit acceptabile et dies salutis.
 Vnde nunc elongabitur ab eis (cfr Ps 108,17; 2 Kor 6,3)
 Quia tempus est reddendi//

121v vnicuique quod suum est (cfr. Ps 61,13)
 et Filius hominis dabit sententiam suam.
 Tollatur impius ne videat gloriam Dei.

Et iterum: Discedite a me omnes maligni in ignem eternum (Mt 25,41)

O sententia flebilis et amara et omnino intolerabilis.
 Avertat nos Deus ab ira sua tam grauissima,
 Et donet nobis spacium penitendi,
 et post hoc gaudia//celorum in secula seculorum.
 Amen.

122 Jerusalem, Jerusalem, conuertere ad Dominum Deum tuum.

AGENDAS ET CANTIONNAIRES DE LA CATHEDRALE DE CRACOVIE

R é s u m é

Dans le nombre de manuscrits liturgiques au Moyen-Age, les livres qui ont donné l'origine au rituel portaient de bien divers noms. En Pologne, on les appelait agendas. Quant à ceux dont le propre était d'être accompagnés de musique, musique de procession ou de rite de la Semaine Sainte, on n'a toujours pas trouvé

de terme unique qui les désignerait. La Bibliothèque Capitulaire de la Cathédrale de Cracovie possède, en dehors de 2 agendas, 7 codes de ce genre appelés parfois du nom des passionnaires. L'appellation ne correspond pas au contenu de ces livres: d'une part, ceux-ci comprennent autre chose en plus des chants de la Passion et, de l'autre, le nom de „passionale” était réservé — si l'on s'en tient à l'usage général — aux livres de lectures hagiographiques pour l'office de nuit, sans même faire d'exception pour la „Légenda aurea”. Il serait également abusif de les appeler processionnaires, bien que les chants de procession y dominent incontestablement; ce nom n'était en usage que par rapport aux livres liturgiques conventuels, chez les dominicains tout spécialement, dont le contenu était en plus nettement délimité. C'est pourquoi l'on propose ici, pareillement aux collections hongroises de P. Radó et wratislaviennes de W. Göber (dans ce département de livres fait malheureusement défaut le catalogue des manuscrits français V. Leroquais dont les travaux ont été continués par P. M. Gy et J. B. Molin) le nom plus général, celui de cantionnaires (ou agendas notées). C'est en effet le terme en usage en Pologne par rapport aux livres imprimés de ce type depuis le début du XIX-e siècle.

Les descriptions de ces codes, publiés dans la plupart pour la première fois compte tenu de leur âge et appartenance, comme la spécification de leur contenu, visent à faciliter les recherches — débutant à peine — sur la liturgie de la Semaine Sainte, sur les processions et les bénédictions dans l'année liturgique et ceci aussi bien pour le texte que pour la musique. Deux textes ayant trait aux Lamentations de Vendredi et de Samedi Saint, jamais publiés jusqu'ici, témoignent particulièrement de la richesse de sujets à traiter; l'on ne saurait en avoir conscience sans l'aide d'un catalogue complet des manuscrits liturgiques dans les collections polonaises. La présente étude est un pas en avant.